

**ANADOLU'NUN BATI BÖLGELERİNDE VE TRAKYA'DA
TUNÇ ÇAĞLARI ÖNCESİ YERLEŞMELERDE BULUNMUŞ OLAN
AYRIŞIK KAPLAR**

*Gülsün UMURTAK**

Bu çalışmada, çanak çömlek hamurundan yapılmış ve keramik üretimi için gerekli bütün aşamalardan geçmiş ancak, biçimsel olarak farklı, sıradışı, biri diğerine tam benzemeyen ayırışık kaplar ele alınmıştır. Bu tür yapımların, günlük mutfak ve ev gereksinimleri dışında değişik işlevleri olduğu düşünülmelidir.

İlgilendiğimiz kaplar, Burdur-Bucak Bölgesi'nde Höyücek, Kuruçay ve Hacılar, Niğde yakınlarında Köşk Höyük, Eskişehir Bölgesi'nde Demircihöyük, Trakya'da Hoca Çeşme ve Toptepe yerleşmeleri ile Bolu Bölgesi'nden (lev. 1) gelmektedir. Ayrıca, günümüzde özel müze ve koleksiyonlarda yer alan bir grup «Hacılar tipi» kadın biçimli çömlek de burada incelenecektir. Başlangıçta, toplanan buluntuların daha kalabalık bir grup olması beklenebilirdi,¹ fakat Anadolu'nun batı yarısında Tunç Çağları öncesi yerleşmelerden pek azı şimdiye kadar kazılmıştır ve örneğin, ilgilendiğimiz alanın en doğu sınırında, çalışmaları tamamlanmamış durumdaki Köşk Höyük yanında, bazı merkezlere ait ayrıntılı raporlar da henüz yayınlanmamıştır. Elimizdeki buluntuları, ait oldukları çağlara göre iki üst grupta inceliyoruz :

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı.

1 Dört ayaklı masa, kutu veya sığ kutu şeklindeki buluntuları, bu çalışmanın kapsamına almadık. Refik Duru, Kuruçay'dan başka, Çatal Höyük, Hacılar, Höyücek, Demircihöyük ve Fikirtepe'de, aralarında bazı ufak farklar bulunan kutulara rastlandığını bildirmektedir (Duru 1994 : s. 64). Masa-kutuların, ayrıntılar dışında biçimsel ve zamansal bir düzen içinde buldukları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bunlar, işlevleri de ortak olan özel yapımlardır ve kanımızca ayırışık kap grubunun dışında tutulmaları yanlış olmayacaktır.

I. Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlar

A. Böbrek Biçimli (?) Kaplar

Höyücek'in Neolitik Çağ'a ait Tapınak Dönemi'nden² gelen dört kabın herbiri ilk bakışta böbreğe benzetilebilir, hatta, bir kadın vücudunun boyun ve göğüs bölgesinin şematik betimlemesi olduğu da söylenebilir. Bu konuda, belleğimizin ve benzetme yetimizin sınırlarını daha da zorlayarak bir yargıya varmanın gerekçesi olduğu kanısında değiliz.

Bu grubun tümü, ince mineral katkılı hamurdan özenle yapılmış, kendinden astarlı, hafif açık, oldukça iyi pişmiş kaplardır. Yüzey renkleri, kırmızımsı kahve, portakalimsı açık kahve ve açık kahve tonlardadır.

Kısa, silindirik boyunlu, yüksek omuzlu, önden ve arkadan basık gövdeli olan kapların geniş yüzeylerinde, dikey ip delikli, ikişerden dört kulp yer almaktadır. Örneklerden ikisinin kulpları, şematik boğa başı şeklindedir (lev. 2/2-3; 12/2). Böbrek biçimli kapların dipleri hafifçe belirtilmekte (lev. 2/1-2), ya da simetrik, sırtıta üçer basamaklı kabartma şeklinde (lev. 2/3-4; 12/3) vurgulanmaktadır.

Böbrek biçimlilerin, komşu çağdaş yerleşmelerde benzerlerine rastlayamadık. Yalnızca, Hacılar'ın VI. tabakasından gelen kabartmalı dip parçaları ile (Mellaart 1970 : şek. 57/12-13) örneklerimizden ikisinin kabartmalı dipleri arasında bir benzerlik söz konusudur. Hacılar'ın dip parçalarının, hangi tür kaplara ait oldukları anlaşılmamaktadır. Filistin Kalkolitik Kültürleri'nden tanıdığımız, yanlardan çekik, uzun gövdeli (*churn*) çömleklerin (Amiran 1970 : s. 33, lev. 7) elimizdeki örneklerle bir ilişkisi olduğunu sanmıyoruz.

² Bucak-Höyücek Kazıları 1989-1992 yılları arasında Prof. Dr. Refik Duru başkanlığında gerçekleştirilmiş ve biz de bu çalışmalara sürekli olarak katılmıştık. Bu merkezde bulunmuş olan çanak çömlek tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır. Höyücek'in tabakalaşma durumu şöyledir (R. Duru, «Höyücek Kazıları - 1991/1992», *Bulleten* LIX : s. 447-490) :

Kutsal Alanlar Dönemi	Geç Neolitik
Tapınak Dönemi	Orta (!)/Erken Neolitik
Erken Yerleşmeler Dönemi	Erken Neolitik

Katalog

Böbrek Biçimli Kap (lev. 2/1)

Höyücek, Tapınak Dönemi

Açık kahverengi

Ağız çapı : 6 cm. Yük. : 10 cm.

Burdur Müzesi, en. no. P. 63.12.91

Böbrek Biçimli Kap (lev. 2/2; 12/2)

Höyücek, Tapınak Dönemi

Kırmızımsı kahverengi

Kulpları boğa başı biçiminde

Ağız çapı : 6.7 cm. Yük. : 10 cm.

Burdur Müzesi, en. no. P. 52.170.92

Böbrek Biçimli Kap (lev. 2/3; 12/3)

Höyücek, Tapınak Dönemi

Portakalımsı açık kahverengi

Kulpları boğa başı biçiminde, dibi kabartmalı

Ağız çapı : 6 cm. Yük. : 10 cm.

Burdur Müzesi, en. no. P. 47.86.90

Böbrek Biçimli Kap (lev. 2/4)

Höyücek, Tapınak Dönemi

Açık kahverengi

Dibi kabartmalı

Ağız çapı : 6 cm. Yük. : 10 cm.

Burdur Müzesi, en. no. P. 53.170.92

B. Hayvan Biçimli Kaplar

1. Kuşlar

Kuş biçimli ayrışik kaplar, Neolitik Çağ'a tarihlenen Höyücek Tapınak Dönemi, Kutsal Alanlar Dönemi, Kuruçay'ın 11. ve Hacılar'ın VI. tabakalarında bulunmuştur.

Höyücek Tapınak Dönemi'nden gelen ilk örnek (lev. 3/1; 12/4), ince mineral katkılı hamurdan yapılmış, kendinden astarlanmış ve iyi fırınlanmıştır. Baş ile boynunun bir kısmı noksan-
dır. Kuşun sırtında, çapı yaklaşık 2.5 cm. olan bir delik, kabın

ağzı durumundadır. Kanatlar kabartma şeklinde belirtilmiştir, üzerlerinde yer alan dikey ip delikleri büyük olasılıkla, kabı yüksekçe bir yere asmaya yarıyordu ve ayakları belirtilmeyen kuş, bu pozisyonda uçuyor izlenimi verebilirdi. Aynı kabın, yüzmekte olan bir ördeği betimlediği de düşünülebilir.

Hacılar'ın VI. tabakasına ait kuş ritonunun (Mellaart 1970 : sek. 57/14; lev. LX/2) başı noksanıdır. Sirtında genişçe bir delik yer almaktadır. Kanatlar, kabın yüzeyi çizilerek vurgulanmış olup, üzerlerinde ikişer küçük kulp bulunmaktadır. Bu kabın üç ayaklı olduğu anlaşılmaktadır (lev. 3/2).³

Kuş biçimli kaplara ait olduğu anlaşılan kırık ve noksan durumdaki örneklerden ilki (lev. 3/3), Höyücek'in Kutsal Alanlar Dönemi'nde bulunmuştur. Mineral katkılı hamurdan yapılmış, kendinden astarlı, iyi pişmiş durumdaki parça grimsi bej renktedir. Yalnızca başı ve göğsü sağlam durumda kalan kuşun göz boşluklarına obsidyen parçaları yerleştirilmiştir.

Kırık durumdaki bir başka buluntu (lev. 3/4), Kuruçay'ın Geç Neolitik Çağ ve Erken Kalkolitik Çağ (GNÇ - EKÇ) tabakalarına ait karışık malzeme arasından gelmektedir. (Duru 1994 : lev. 194/2; 195/3). Bej renkli hamurdan yapılmış, kırmızı boya astarlı ve iyi pişmiş durumdaki bu kuş betiminin de gözleri obsidyen kırıkları ile belirtilmiştir. Kuşun epey yassı olan baş kısmının, aynı zamanda, ait olduğu kabın tutamağı şeklinde kullanıldığı da düşünülebilir.

Kuruçay'ın 11. yapı katında bulunan baş parçası (a.e., lev. 194/3) kırmızı boyalıdır, gözlerde ve başın üzerinde bir kısım bej rengi bırakılmış, gözbebekleri kırmızı ile sınırlanmıştır (lev. 3/5). Bu parçanın da bir ritona ait olduğunu sanıyoruz.

Kuruçay'ın Geç Kalkolitik Çağ (GKÇ) tabakalarından gelen basit-şematik kuş ritonu (bkz. s. 493) dışında, bu tür kapların benzerlerine Tunç Çağları öncesi merkezlerde rastlanmamaktadır. Turhan Kâmil, kuş biçimli kapların İlk Tunç Çağları'nda Anadolu'nun

³ Bu çalışmada yer alan parçaların desenleri tarafımızdan yapıldı ve çizim tekniği bakımından bir bütünlük sağlanmaya çalışıldı ancak, bazı yayımlarda buluntuların kesitleri ve farklı açılardan görünimleri verilmediğinden, bu her zaman mümkün olmadı.

batı kesimlerinde, Yortan, Troya, Demircihöyük, Beycesultan ve Elmalı'da; Ege adalarında Poliochni'de; Balkanlar'da Karanovo ve Ezero'da örneklendiğini belirtmektedir (Kâmil 1982 : s. 45-46). Bu gruba, Afrodiasias'da bulunmuş olan, Orta Tunç Çağı'na ait bir parçayı da (Joukowsky 1986 : şek. 328) eklemek istiyoruz. Neredeyse ortak ve yaygın bir biçemi örnekleyen askos'lar dışında, Beycesultan'ın V. tabakasına ait fantastik kuş ritonu (Lloyd-Mellaart 1965 : lev. XXXII) farklı bir yaratıcılığı göstermektedir.

Höyücek, Kuruçay ve Hacılar'ın yukarıda tanıtımı yapılan parçaları ile İTÇ buluntuları arasında, kuş biçimli olmaları dışında, geleneksel bir ilişkiden söz etmek olası değildir.

Höyücek'in Kutsal Alanlar Dönemi ve Kuruçay'ın GNÇ-EKÇ karışık buluntuları arasından gelen kırık durumdaki parçaların yakın benzerine, Hacılar'ın I. tabakasında (Mellaart 1970 : şek. 247/5; lev. CLXXII/d) rastlıyoruz. Gözleri obsidyen parçaları ile belirtilmiş olan Hacılar örneğinin, kuş biçimli bir kabın parçası olup olmadığı anlaşılamamaktadır.

Katalog

Kuş Biçimli Kap (lev. 3/1; 12/4)
Höyücek, Tapınak Dönemi
Portakalımsı kahverengi
Uz. : 15.8 cm. Gen. : 12.2 cm. Yük. : 10.8 cm.
Burdur Müzesi, en. no. P. 62.170.92

Kuş Biçimli Kap* (lev. 3/2)
Hacılar, VI. tabaka

Kuş Biçimli Kap parçası (lev. 3/3)
Höyücek, Kutsal Alanlar Dönemi
Grimsi bej rengi
Mev. yük. : 9 cm.

Kuş Biçimli Kap parçası (lev. 3/4)
Kuruçay, GNÇ-EKÇ karışık malzeme
Bej rengi hamurlu, kırmızı boya astarlı
Mev. yük. : 5.2 cm.

4 Yayında ayrıntılı bilgi ve ölçüleri verilmemiştir.

Kuş Biçimli Kap parçası (lev. 3/5)
 Kuruçay, 11. tabaka
 Bej rengi, kırmızı boya astarlı
 Uz. : 6 cm.

2. Memeli Hayvanlar

Hacılar'ın VI tabakasında bulunmuş olan birinci parça (Mellaart 1970 : şek. 57/1; lev. LXI/1) oturan bir geyik betimlemesidir (lev. 4/1).⁵ Başını geriye çevirmiş durumdaki geyik, doğaya son derece bağlı kalmış bir biçemi yansıtmaktadır. James Mellaart, bu anlatımı, Çatal Höyük duvar resimlerindeki geyik avı betimleri ile karşılaştırmaktadır (a.e., s. 107).

Geyik ritonu ile aynı tabakadan gelen, baş kısmı noksan bir parça (a.e., şek. 57/11; lev. LX/1), çift tırnaklı bir hayvanı betimlemektedir (lev. 4/2). Hayvan plastiğinin sırtında, kenarları hafif yükseltilerek belirtilen açıklık, kabın ağzıdır. Ön ve arka bacaklarda, dikey ip delikleri yer almaktadır. Hayvan, bacaklarını altına almış, oturur durumdadır.

Köşk Höyük Neolitik yerleşmelerine ait⁶ (Silistreli 1989 : lev. XI/1; 1990 : res. 14) gri hamurlu, iyi açkılı riton, bir dağ keçisinin baş ve boynundan ibarettir (lev. 4/3).

Kuruçay'ın 11. tabakasında ele geçen (Duru 1994 : lev. 194/1; 195/1), koyu bej rengi hamurlu, kahverengi astarlı bir riton bir boğayı betimlemektedir (lev. 4/4; 12/5). Başta ayrıntı verilmiş, boynuzların olması gereken yerler kabarık bırakılmıştır. Karın iri ve şişkin, bacaklar düz, silindiriktir. Hayvanın sırtında, kabın yuvarlak ağzı, hafifçe yükseltilerek belirtilmiştir. Vücudun her iki yanında ip delikli, ikişer küçük tutamak yer almaktadır.

⁵ Bu parçanın J. Mellaart tarafından verilen uzunluk ve genişlik gibi ölçüleri, çizimlerin ölçekleri ve çizimlerin boyutları (Mellaart 1961 : şek. 27/1; 1970 : şek. 57/1) birbirine uymamaktadır. Biz, verilen ölçüleri doğru kabul ederek, figürü 1/4 oranında yeniden çizdik, ayrıca geyiğin sığır boynuzu şeklinde tamamlanmış olan boynuzlarını da doğaya uygun biçimde düzeltmeye çalıştık.

⁶ Tabakası belirtilmemiştir.

Demircihöyük'ün E grubu malları arasında belirlenen (Seeher 1987 : lev. 18/5) siyah-kahverengi, hayvan biçimli bir kap (lev. 4/5) Kuruçay örneğinin en yakın benzeridir.

Hoca Çeşme'nin Neolitik Çağ'a tarihlenen 4. evresine ait bir riton başı,⁷ ince mineral katkılı, grimsi renkli hamurdan yapılmış, kırmızı astarlı, açık ve iyi pişmiştir (lev. 5/1). Bu parçanın bir domuzu betimlediği düşünülebilir.

Hacılar'ın VI. tabakasından gelen (Mellaart 1970 : şek. 57/2; lev. LXI/2; LXII/7) devetüyü renkli, kırmızı astarlı, açık parçalar, bir hayvan gövdesinin arka kısmı ile dört bacağından oluşur. Tümlenen ritonun (lev. 5/2) bir domuz betimi olduğu tahmin edilmektedir. Bu örnekte de, hayvanın sırtındaki açıklığın kenarları yükseltilerek, kabın ağız kısmı belirlenmiştir.

Elimizde yalnızca bir tane hayvan biçimli emzik bulunmaktadır (lev. 5/3). Kuruçay'ın 11. tabakasinda bulunmuş olan (Duru 1994 : lev. 76/4) parçanın gövdesinin de hayvan şeklinde olduğu düşünülebilir. Bej rengi hamurdan özenle yapılmış, kırmızı boya astarlı emziğin, ince, uzun boyunlu bir hayvanı betimlediği görülür.

İncelediğimiz parçalar arasında, ritonlara ait oldukları anlaşılan iki bacak da bulunmaktadır. Örneklerden ilki Hoca Çeşme'nin 4. evre buluntularındandır (lev. 6/1). Grimsi bej rengi hamurdan yapılmış olan bacak, kırmızı astarlı ve açıktır. Sağ ön bacak olduğunu sandığımız bu örneğin üst kısmının tamamlanması konusunda bir öneride bulunamıyoruz. Ancak, eldeki parçanın iç yüzeyinin düzeltilmediğine bakarak, bunun üzeri açık bir kaba ait olmadığını söyleyebiliriz.

Diğer parça, Höyücek'in Tapınak Dönemi'nde bulunmuştur (lev. 6/2). Kırmızı renkli, astarlı ve hafif açık olan bacağın üst kısmında yatay bir delik bulunmaktadır. Kabın iç kısmına ait yüzey son derece düzdür, bu durum bacağın, üzeri açık bir kabın parçası olduğunu gösterebilir. Höyücek örneğinin de sağ ön bacak olduğunu sanıyoruz.

⁷ Hoca Çeşme buluntuları arasında yer alan iki riton parçasının burada yayınlanmasına izin veren Sayın Prof. Dr. Mehmet Özdoğan'a teşekkürlerimi yineliyorum.

Katalog

Geyik Biçimli Kap (lev. 4/1)
 Hacılar, VI. tabaka
 Devetüyü renkli, gri lekeli
 Uz. : 26 cm. Gen. : 14 cm. Yük. : (en çok) 15 cm.

Hayvan Biçimli Kap⁸ (lev. 4/2)
 Hacılar, VI. tabaka

Dağ Keçisi Başı Şeklinde Kap (lev. 4/3)
 Köşk Höyük, Neolitik Çağ
 Gri renkli

Boğa Biçimli Kap (lev. 4/4; 12/5)
 Kuruçay, 11. tabaka
 Kahverengi
 Uz. : 9.3 cm. Yük. : 6.4 cm.
 Burdur Müzesi, en. no. P. 49.30.84

Boğa Biçimli (?) Kap (lev. 4/5)
 Demircihöyük, Neolitik Çağ
 Siyah - kahverengi
 Eskişehir Müzesi, en. no. A 136-78.

Domuz Biçimli Kap parçası (lev. 5/1)
 Hoca Çeşme, 4. evre
 Kırmızı renkli
 Uz. : 4 cm.

Domuz Biçimli Kap (lev. 5/2)
 Hacılar, VI. tabaka
 Devetüyü rengi, açık
 Yük. : 26 cm. Uz. : 40 cm.

Hayvan başı biçimli emzik (lev. 5/3)
 Kuruçay, 11. tabaka
 Kırmızı renkli
 Mev. yük. : 8 cm.

8 Yayında ayrıntılı bilgi ve ölçüleri verilmemiştir.

Riton ayağı (lev. 6/1)
Hoca Çeşme, 4. evre
Kırmızı renkli
Mev. yük. : 5 cm.

Riton ayağı (lev. 6/2)
Höyücek, Tapınak Dönemi
Kırmızı renkli
Mev. yük. : 10 cm.

C. Çizme ya da Ayak Biçimli Kap

Höyücek Neolitiği'ne ait Tapınak Dönemi'nde bulunmuş olan (Duru 1992 : res. 4/2) ince mineral katkılı hamurdan yapılmış, kendinden astarlı, iyi pişmiş, kahverengi kap, elimizdeki tek örnektir (lev. 6/3; 12/6).

Ağız önden ve arkadan hafifçe basık, dairesel, gövdesi bot şeklinde olan kabın ön kısmı, birbirine paralel, dikey, derin çizgilerle vurgulanmıştır. Çizmenin konçunda (kabın boyun kesiminde) ikisi kırık durumda, dört adet ip delikli, dikey silindirik kulplu yer almaktadır. Kulplardan ikisinin kırılmasından sonra, aynı kesimde açılan birer delik, bunların yerine kullanılmış olmalıdır.

Çizme Biçimli Kap, Höyücek Tapınağı'nın içindeki minyatür merdivenin önünde bulunmuştur (Duru 1992 : s. 156). Rituel işlevi olduğu anlaşılan bu buluntunun paraleline, çağdaşı olan yerleşmelerde henüz rastlayamadık. Ancak, aynı merkezde bulunmuş, kap olmayan küçük ayak modellerinin, incelediğimiz parçaya biçimsel bakımdan benzediklerini burada vurgulamak istiyoruz. İçlerinde, pişmiş topraktan yapılmış olan üç tanesi Tapınak Dönemi'nden, taştan şekillendirilmiş sonuncu parça ise, Neolitik Çağ'ın biraz daha geç bir sürecine ait Kutsal Alanlar Dönemi'nden gelmişlerdir. İlk üç modelden, burada çizimini verdiğimiz iki tanesi (lev. 6/4-5) bej renkli, boyutları 3-5 cm. arasında değişen parçalardır. Ortalarından geçen dikey deliğin, figürün gövdesi ile ayağını birleştirmeye yaradığı, bacağı bu deliğe sokularak kullanıldığı, dolayısıyla parçaların rituel anlam taşıyan figürlere ait oldukları düşünülebilir. Kutsal Alanlar Dönemi'nde bulunan son örnek

ise (lev. 6/6), biçimsel olarak diğerlerine benzemekle birlikte, üst kısmındaki yatay yiv yardımıyla bir gövdeye monte edilerek kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Çizme Biçimli Kabın bir benzeri, bize göre çok geç bir dönemde, 3. binyılda Vuçedol Kültürü'nde görülür (Durman 1988 : s. 74/25, 28).

Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, Kaneş Karamu'nun II. tabakasında çizme biçimli ritonlar bulunmuştur (Özgüç 1986 : lev. D/1-2). Bu eserlerin benzerlerine Alishar ve Boğazköy gibi merkezlerde de rastlanmaktadır (a.e., s. 65).

Katalog

Çizme Biçimli Kap (lev. 6/1; 12/6)
Höyücek, Tapınak Dönemi
Kahverengi
Ağız gen. : 10-11 cm. Yük. : 16 cm.
Burdur Müzesi, en. no. P. 45.86.90

D. Kadın Biçimli Kaplar

Hacılar'ın VI. tabakasında bulunmuş olan (Mellaart 1970 : şek. 57/3; lev. LXIII/1; CXVIII/b) kadın başı şeklindeki, kırmızı renkli, açkılı kupa (lev. 7/1), çizilerek belirtilmiş, iri, badem biçimi gözleri, başının arkasında toplanmış saçları ile çağdaşı olan kadın figürinlerine benzemektedir (a.e., s. 107; Duru 1994 : lev. 188-189, 192). Kadının boyun kesiminde 4 adet küçük kulp yer almaktadır ve boynun bitim yeri kabın ağzı olduğu için, kadın başının doğal duruşunda, kap başaşağı, ağzı alta gelecek şekilde yerleştirilmektedir.

Kadın biçimli çömlerlerin, bugün için bilinen en eski örneği, Köşk Höyük'ün Neolitik Çağ'a ait III. tabakasında bulunmuştur (Silistreli 1989 : lev. XIII/3; Katalog 1993 : A. 62; Yakar 1994 : şek. 193/j). İnce kum katkılı, açık kahverengi hamurdan yapılmış, kızıl kahverengi astarlı, iyi pişmiş ve açkılanmış olan çömlek (lev. 7/2), düz ağızlı, aşağı doğru daralan hafif konik boyunlu, düz diplidir. Oturan, elleri ile memelerini tutan, karnı ve

kalçaları abartılı bir şekilde işlenmiş olan kadın betiminin belki de en çarpıcı tarafı, applike edilmiş, iri, badem biçimi gözleridir. Göz akları beyaz boyalı, bebekleri ise açık kahverengi, açıkli keramik parçaları ile vurgulanmıştır. Kadının başında, yüksek, silindirik bir başlık (polos), boynunda bir gerdanlık vardır. Gövdesi üzerinde görülen dikey ve yatay beyaz boyalı bantların kesişmesinden oluşan kareler, kadının giysisinin desenleri ya da vücudunu süsleyen boyalar olarak yorumlanabilir.

Bilim çevrelerinde, genelde «Hacılar tipi» olarak tanınan kadın biçimli çömlekler, 1960'lı yıllardan başlayarak dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir. İlginç olan nokta ise, Hacılar'da sistemli-yasal kazılar sırasında bu türden hiçbir tüm kaba rastlanmaması ve bulunan parçaların da çok sınırlı sayıda olmasıdır. James Mellaart, bu örneklerin, Hacılar I için tipik ama sıradan buluntular olmadıklarını belirtmektedir (Mellaart 1970 : s: 181).

Hacılar'ın I. tabakasında bulunmuş olan (a.e., şek. 249/2) baş, kollar ve gövdeye ait bazı parçalar, kâğıt üzerinde, kadın biçimli bir çömlek oluşacak şekilde tamamlanmıştır (lev. 8/1). Bej üzerine kırmızı boya desenli ve açıkli olan parçaların, yangın nedeniyle bozulduğu ve tümünün de aynı kaba ait olmayabileceği belirtilmektedir. Oluşturulan çömlek deseni, gözleri obsidyen kırıkları ile belirtilmiş, kolları göğüs üzerine yerleştirilmiş, geniş kalçalı bir kadını betimlemektedir.

Hacılar'ın I. tabakasında ele geçen baş parçaları da, kadın biçimli çömleklere ait olabilir (a.e., şek. 249/3-5; lev. CLXXII/a-b). Mellaart tarafından, küçük boyutlu bir kadın biçimli çömleğin alt kısmına ait gibi görülerek, çizim denemesi yapılan parçanın (a.e., şek. 248; lev. CLXXII/c) durumu ise, bizce pek inandırıcı değildir.

Yasal ve sistemli kazılar dışında, farklı yollardan piyasaya çıkan eserler, yukarıda dolaylı olarak belirttiğimiz gibi, sayıca çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Bu grubun en seçkin örneklerinden bir tanesi, günümüzde Sadberk Hanım Müzesi'nde⁹ yer almaktadır (Mellaart 1970 : şek. 249/1; lev. CLXXVI; Katalog 1993 : A. 74). Hamuru kum ve bitki katkılı olan parça, krem astar üzerine

9 Eser, daha önceleri Hüseyin Kocabaş Koleksiyonu'na aitti.

kızıl kahve boya bezeklidir. Pişme çok iyi değildir. Çömleğin ağzı ve boynu, bir kadının başı ile boynunu, gövdesi ise, iri kalçalı, çizgileri abartılmış bir kadın vücudunu betimlemektedir. Baştaki, zikzak şeklindeki düşey bantların, kadının alnına inen saçları olduğu düşünülebilir. Kaşlar, kabartma ve boya ile, gözler ise obsidyen parçaları yerleştirilmek suretiyle vurgulanmıştır. Kadın betiminin burnu sivri, kulakları yarım daire şeklinde, çenesi hafif bir kabarıklıkla belirtilmiştir. Memeler küçük, yuvarlak çıkıntılar halindedir. Kollar, göğüsün önünde, dikey zikzaklarla bezeli, derin bir çanağı taşır. Parmaklar boya ile belirtilmiştir. Karından kalçalara doğru iki yana açılan paralel bantların, kadın betiminin giysileri ile ilgili olduğu düşünülebilir (lev. 9/1).

Günümüzden 25-30 yıl kadar önce, dünya piyasalarında ilgiyi çeken bir grup Hacılar tipi eser arasında, kadın biçimli kaplar ve bunların ardında da, parçaların özgün olup olmadıkları konusunda giderek büyüyen kuşku yer almaktaydı (Aitken, Moorey, Ucko 1971). İzleyen dönemde, yapılan Termolüminesans testleri ve eserlerin biçim ve teknik bakımlardan kritiklerinin yapılması, bu konudaki bütün sorulara yanıt vermiş değildir.

Tartışmalara konu olan örneklerden üç tanesini çalışmamıza alıyoruz (a.e., lev. 1-2, 4-5, 8-9).¹⁰ Bej rengi üzerine kırmızı boya bezemeli parçalar, dik, silindirik boyunlu geniş gövdeli çömlelerin, abartılı şekilde bir kadını betimlediği temel biçim ile genelde uygunluk içindedirler. Örneklerin ilkinde (lev. 13/1), kuvvetle vurgulanmış burun hemen dikkati çekmektedir. Aynı örnekte, gözlerin kabın yüzeyi çizilerek değil de obsidyen kırıkları ile belirtilmesi beklenebilirdi. Kadın betiminin ağzı da yiv şeklinde çizilerek gösterilmiştir. Oysa Hacılar tipi kadın plastiklerinde, ağzın herhangi bir şekilde belirtildiğine rastlamıyoruz (Mellaart 1970 : lev. CXXVIII, CXXXI, CXXXVI, CXLIII, CXLVI, CXLVII, CLI, CLV, CLVI, CLXXIII, CLXXIV/a; Duru 1994 : lev. 188-190, 192). Ucko, kadın biçimli çömleğin gözlerini ve ağzını belirten çizgilerin, daha sonraki bir dönemde eklendiğine ilişkin bir kanıt bulunmadığını, Bolu'da bulunan kadın biçimli çömleğin gözlerinin

10 Bu parçaların TL analizleri, -eski çağlarda ısı ile karşılaştıkları- sonucunu vermiştir (a.e., Tablo 4). 'n 2' numaralı kap, herhalde yanlışlıkla, tabloda iki ayrı yerde çıkmıştır ve verilen sonuçlar da farklıdır.

de kabın yüzeyi çizilerek vurgulandığını söylemektedir (Aitken, Moorey, Ucko 1971 : s. 119). Bu ayrıntılar dışında, kabın ağzı, Hacılar I dönemi çömlüklerine şekilsel bir benzerlik göstermektedir (Mellaart 1970 : lev. CVII). Kadın betiminin kulakları, çene çizgisinin kabarıklığı, kolların öne doğru getirilerek, ellerin göğüs kesiminde tutulması ve gövdenin tümünde gözlemlendiğimiz Hacılar geleneğine uygun çizgisel boya bezeme yöntemi, bu kabın sahte olabileceğine ilişkin kuşkularımızı önemli ölçüde gidermektedir.

Burada örneklediğimiz ikinci parça (lev. 14/1), olağan dışı küçük boyutları ile dikkatimizi çekmiştir. Bu yönden, örneği karşılaştırabileceğimiz sağlam buluntular olmadığı sürece, hakkında kesin yorum yapmadan, resmini vermekle yetiniyoruz.

Özel bir koleksiyonda saklanan, ele aldığımız üçüncü parça (lev. 14/2), çift başlı bir kadın betimidir ve alışlagelmiş boyutlardadır. Bu parçanın, bilimsel kazılarda ortaya çıkmış bir benzeri şimdilik yoktur. Anadolu dışı piyasada karşımıza çıkan bazı çift başlı kadın biçimli çömlüklerin (Aitken, Moorey, Ucko 1971 : lev. 6-7) gerçek olamayacaklarını düşünmek için resimlerine bakmak bile yeterli olabilir. İncelenen çömleğe ait iki kadın başı betimi birbirlerine çok benzemektedirler. Obsidyenle belirtilen gözleri, küçük kulak çıkıntıları ve ağızlarının belirtilmemiş olması yanında gövdenin ikonografik özellikleri de, yukarıda tanıtımı yapılan tek başlı kadın betimi şeklindeki kapları andırmaktadır.

Peter Ucko, sözkonusu «Hacılar tipi» parçaların, bu merkezden kaçak yollarla ele geçirilmiş olabileceğini belirtmektedir. Ucko ayrıca, eserlerin bölgede aynı karakterde boyalı mal üreten başka merkezlerden yağma edilerek antika pazarlarına sürülebileceği gibi, mezarlar ya da mezarlıklardan gelmiş veya tümünün ya da bazısının sahte olabileceğine ilişkin varsayımlarını öne sürmektedir (a.e., s. 116). Bilim çevrelerince tanınan kadın biçimli ayrışık kapların, noksan durumdaki birkaç parçayı saymazsak, bilimsel ve yasal kazılar sonucu ortaya çıkmadığına başlangıçta değinmiştik. Hacılar'ın 10 km. kadar yakınındaki Kuruçay Höyüğü'nde yapılan kazılar da bu genel olguyu değiştirmemiştir (Duru 1994). Ayrıca, 1985-1986 yıllarında Hacılar'ın daha önceden mezarlık olarak bilinen ve kaçak kazıların yapıldığı bildirilen kesimlerinde

Refik Duru tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda, açılan 28 tranşenin hiçbirinde bir mezarlığın ya da mezarların varlığına ilişkin kanıtlar bulunamamıştır (Duru 1989 : s: 100-101). Ucko'nun, eserlerin tümünün sahte olabileceği konusundaki varsayımına ise katılmak istemiyoruz. Sahte olanlar dışındaki parçaların, bu arada kadın biçimli çömleklerin de, Hacılar I kültürünün, J. Mellaart tarafından da belirtilen geniş ve yoğun yayılım alanı içinde (Mellaart 1970 : s. 437) yer alan büyük bir üretim merkezinden (merkezlerinden) yasadışı yollarla ele geçirilmiş olabileceğini düşünüyoruz. Burada sözünü ettiğimiz kadın biçimli ayrışık kapların, taşımakta oldukları gizemli öykülerinin, Hacılar I kültürünün yayılım alanlarında yapılacak bilimsel bir kazıda, gerçekliğinden kuşku duyulmayacak yeni örneklerin bulunmasına kadar yinelenerek tartışılacağını umuyoruz.

Katalog

Kadın Başı Biçimli Kupa (lev. 7/1)
Hacılar, VI. tabaka
Kırmızı renkli, açkılı
Yük. yaklaşık 12 cm.

Kadın Biçimli Çömlek (lev. 7/2)
Köşk Höyük, III. tabaka
Kızıl kahverengi
Ağız çapı : 15.6 cm. Gövde çapı : 31.3 cm. Yük. : 41.7 cm.
Niğde Müzesi, en. no. 1.2.91

Kadın Biçimli Çömlek (lev. 8/1)
Hacılar, I. tabaka
Bej üzerine kırmızı boya bezemeli
(Parçalar aynı kaba ait olmayabilir)
Varsayılan yük. : 30 cm.

Kadın Biçimli Çömlek (lev. 9/1)
Bej üzerine kızıl kahve boya bezemeli
Çap : 20.4 cm. Yük. : 28.7 cm.
Sadberk Hanım Müzesi, en. no. 4530

Kadın Biçimli Çömlek (lev. 13/1)
Devetüyü üzerine kırmızı boya bezemeli
Ağız çapı : 8-7.6 cm. Yük. : 28.7 cm.
Özel Koleksiyon

Kadın Biçimli Çömlek (lev. 14/1)
Devetüyü üzerine kırmızı boya bezemeli
Ağız çapı : 3.9 cm. Yük. : 12.5 cm.
Özel Koleksiyon

Çift Başlı Kadın Biçimli Çömlek (lev. 14/2)
Devetüyü üzerine kırmızı boya bezemeli
Gen. : (omuzlardan) 20.3 cm. Yük. : 30.3 cm.
Özel Koleksiyon

II. Orta ve Geç Kalkolitik Çağlar¹¹

A. Kuş Biçimli Kap

Kuruçay Geç Kalkolitiği'ne ait 6. yapı katında bulunan, grimsi bej renkli, az pişirilmiş bir riton (lev. 11/1), başı olmayan kuş gövdesi şeklindedir. Başın olması gereken yerde, kabın ağzı bulunmaktadır. Basitçe şekillendirilmiş olan bu küçük kabın, İlk Tunç Çağları'na özgü askos tipleriyle bir benzerliği bulunmaktadır.

Katalog

Kuş Biçimli Kap (lev. 11/1)
Kuruçay, 6. tabaka
Grimsi bej renkli
Yük. : 4.5 cm.
Burdur Müzesi, en. no. P. 49.87.83

¹¹ Bu terimleri, M. Ö. 5. bin yılın ortalarından, İlk Tunç Çağları'na kadar olan dönem için kullanıyoruz.

B. Kadın Biçimli Kaplar

Burada ele alacağımız bir başka sıradışı eser, Toptepe'nin Mehmet Özdoğan tarafından Orta Kalkolitik Çağ özellikleri gösterdiği bildirilen 5. tabakasında bulunmuştur (Özdoğan - Özbaşaran-Dede 1990 : s. 13, 19; Yakar 1994 : s. 55, şek. 197). Bol bitkisel katkı ile pişmemiş kerpiç toprağından yapılmış olan kabın gövdesini, dört yüksek ayak taşımaktadır. 1 m. yüksekliğindeki dörtgen biçimli gövdenin düz olan kenarları üstte yataylaşarak geniş bir omuz oluşturmakta, bunun üzerine de silindirik bir boyun oturmaktadır (lev. 10/1). Kabın boyun ve ağız kesimi, bir insan başını betimlemekte, burun, gözler ve delik olan kulaklar kabartma şeklinde gösterilmektedir. Gövdenin ön yüzünde iki küçük meme, göğüs altına doğru uzatılmış kol ve eller de kabartma olarak vurgulanmıştır. Parçanın ön kısmı, iki yanı ve omuzları, kalın sürülmüş kırmızı boya ile bezenmiştir. Bezeme, omuzda dalgalı saçları, gövdede ise etekleri saçaklı bir giysiyi betimler.

Toptepe'nin kadın biçimli kabı, kazı sırasında, günlük, olağan işlerin yürütüldüğü bir odada bulunmuştur (Özdoğan - Özbaşaran-Dede 1990 : s. 13). Boyutları ve bulunduğu yer gözönüne alındığında, bu örneğin depolamada kullanılan bir taşınmaz olduğu düşünülebilir. Ancak, dar boynu ve konik bacakları nedeniyle, bu kabın içine, örneğin tahıl koyup-almanın pratikte hiç de kolay olduğunu sanmıyoruz. Memelerinin vurgulanması nedeniyle bir kadını betimlediğini düşündüğümüz bu kabın, yer aldığı mekânda majik bir işlevi olduğu da akla gelmektedir.

Çağdaşı olan Anadolu merkezlerinde, bu kabın bir paraleline henüz rastlayamadık. Mehmet Özdoğan, Orta Tuna Bölgesi'nin Tiszadob-Kökenydob heykelleri ile sözkonusu parça arasında, genel niteliklerinde olduğu kadar, kol, el ve göğüslerin işleniş açısından da bir ilişkinin bulunduğuna değinmektedir (a.e., s. 19).

Geliş yeri belli olmayan ancak bilim çevrelerinde «Bolu Çömleği» şeklinde tanınan ve bizce Tunç Çağları öncesine tarihlenen bir kabı da burada inceliyoruz (Arık 1944 : lev. XLIX; Katalog 1993 : A 75). Kiremit rengi, kum katkılı hamurdan elde yapılmış, devetüyü rengi astarlı, açkılı olan çömleğin çok iyi fırınlanmadığı

anlaşılmaktadır. Çömleğin dik, silindirik boynu kadın betiminin başını oluşturmaktadır. Gövde ise, kadının göğüs ve kolları ile altta geniş kalçalarından ibarettir, kabın dibi düzdür (lev. 15/1). Kadın betiminin başının iki yanında, asimetrik küçük kulaklar, aynı zamanda ip delikli tutamaklar gibidir. Gözler çizilerek belirtilmiştir, burun dikey bir tutamak şeklindedir, ağız gösterilmemiştir. Kadının memeleri iki küçük çıkıntı şeklindedir, kollar gövdeden ayırık biçimde öne doğru uzanmış, eller karın üzerine yerleştirilmiştir. Bu şekliyle kolların birer kulp gibi işlevsel olduğu düşünülebilir. Göbek oval bir kabarıklık halinde, kalçaları iri ve abartılıdır.

Bolu'nun kadın biçimli kabı, dik silindirik boyunlu ve genişçe gövdeli bir çömleğin, kadın gövdesi şeklinde ifade edilmesi bakımından, kendinden daha eski olan «Hacılar tipi» kaplarla bir benzerlik içinde gibidir. Bu benzerlik, ayrıntılarda arandığında, küçük kulaklar, iyice vurgulanmış bir burun, ağızın gösterilmemesi, kolların öne doğru yönelmesi ve vücudun alt kısmının küresel biçimde bitirilmesi, bacakların belirtilmemesi gibi özellikler hemen sıralanabilir (bkz. lev. 8, 9, 13 - 14). İncelenen kadın betiminin kulaklarındaki delikler ve kolların gövdeye bitişmeden, sanki birer kulp oluşturacak gibi ayırık şekilde öne uzanması ise bu parçaya özgü farklılıklardır.

Bilimsel kazılar yoluyla bulunmamış olan bu kabın, Geç Kalkolitik Çağın hemen başlarına ait olduğunu sanıyoruz. Erken Kalkolitik Çağ sonlarına tarihlenen «Hacılar tipi» kadın biçimli çömleklerle arasındaki zamansal uzaklık, Anadolu'nun batı yarısında, Hacılar I kültürüne özgü yaratıcılığın henüz unutulamayacağı kadar kısa bir süre olarak düşünülmelidir. Bolu çömleğinin gösterdiği küçük biçimsel ayrıcalar ve tek renkli, bezemesiz oluşunun, bu kısa zaman farkı ve yerel uzaklıkla açıklanabileceğini sanıyoruz.

Katalog

Kadın Biçimli Kap (lev. 10/1)

Toptepe, 5. tabaka

Açık kahverengi üzerine kırmızı boya bezemeli

Yük. : 1 m. Gen. : 39 cm.

Tekirdağ Müzesi

Kadın Biçimli Çömlek (lev. 15/1)
 Bolu Bölgesi
 Devetüyü renkli, gri lekeli
 Yük. : 26.5 cm. Karın çapı : 20 cm.
 Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, en. no. 15744

C. Halka Biçimli Kap

Kuruçay'ın Geç Kalkolitik Çağ'a ait 6c tabakasında bulunmuş olan Halka Biçimli Kap (Duru 1983 : lev. 20/17; 27/4) grimsi kahverengidir. Yere oturan halka şeklindeki gövdenin içi boştur, kısa ve eğik biçimde yükselen bir ağız-akıtacağı vardır (lev. 11/2; 15/2). Bu eser, erken bir askos çeşitlemesi olarak da görülebilir. Refik Duru, bu kabın benzerlerinin Troya'nın İlk Tunç Çağları yerleşmelerinden geldiğini bildirmektedir (a.e., s. 29-30). Halka şeklindeki ayrışık kapların varlıklarını Anadolu'da çok uzun zaman sürdürdükleri anlaşılmaktadır; Hitit çağında dik duran biçimde, Frig çağında ise kulplu olarak karşımıza çıkmaktadırlar (a.y.). Halka Biçimli Kaplar'a Anadolu dışında da rastlanmaktadır. 3. binyılın sonlarında Kyklad Adaları'nda Phylakopi I kültüründe (Ekschmitt 1986 : s. 76; Müller-Karpe 1974 : Lev. 365/14) ve Mısır'da 4. binyılın ikinci yarısına ait bazı mezarlarda (Duru 1983 : s. 30) bu tür kaplar belirlenmiştir.

Katalog

Halka Biçimli Kap (lev. 11/2; 15/2)
 Kuruçay, 6c tabakası
 Grimsi kahverengi
 Çap : 13.3 cm.
 Burdur Müzesi, en. no. P. 14.54.81

D. Çift Ağızlı Kaplar

Bu gruba giren ilk örnek, Kuruçay Geç Kalkolitiği'nin 6A₂ yerleşmesinden gelmektedir (Duru 1987 : res. 17/4; 18/5). Bitki ve mineral katkılı hamurdan yapılmış olan çift ağızlı testi, kendinden astarlı, iyi pişmiş, grimsi kahverengi tonlardadır. Gövde

üzerinde yer alan iki ağız parçası da düz dudaklı, hafif dışa açılan profilli, yüksekçe boyunludur. İki ağız kenarından da çıkan birer kulp, birbirine çapraz olarak gövdeye birleşirler. Gövde şişkince ve düzleştirilmiş diplidir (lev. 11/3; 16/1). 6A₂ tabakası Tapınağı'na bitişik olan Magazin'de (XXIII numaralı yapı) bulunan bu kabın (a.e., s. 312) rituel amaçlar için yapıldığı sanılmaktadır.

Çift ağızlı ayrışık kaplardan ikincisi de, Kuruçay'ın Geç Kalkolitik Çağ'a ait 6c tabakasında bulunmuş olan bir ritondur (Duru 1983 : lev. 20/16; 27/3). Üzerinde yer yer kahverengi lekeler bulunan koyu gri renkli parçanın, çok iyi piştiği söylenemez. Dört küçük ayak üzerinde duran kabın, genişçe karnı ve bu gövdenin iki yanından yükselen birer ağız bulunmaktadır. Düz dudaklı olan ve gövdeye daralarak inen ağızlardan birisi kırık durumda bulunmuş ve tümlenmiştir. Ağızların arasından çıkan hafif basık bir kulp, genişçe bir eğmeçle gövdeye birleşmektedir (lev. 11/4; 16/2).

Katalog

Çift Ağızlı Testi (lev. 11/3; 16/1)

Kuruçay, 6A₂ tabakası

Grimsi kahverengi

Ağız gen. : 5.5 cm. Yük. : 16 cm.

Burdur Müzesi, en. no. P. 45.86.85

Çift Ağızlı Riton (lev. 11/4; 16/2)

Kuruçay, 6c tabakası

Koyu gri renkli, kahverengi lekeli

Gen. : 7.8 cm. Yük. : 12 cm.

Burdur Müzesi, en. no. P. 15.54.81

Buraya kadar, Anadolu'nun batı yarısı ile Trakya'dan gelen, Tunç Çağları öncesi yerleşmelere ait bir grup ayrışık kabı inceledik. Bu tür kapların sayıca daha kalabalık olması konusundaki beklentimizi de girişte belirtmiştik.

Ele aldığımız buluntuların tümü pişmiş topraktan yapılmışlardır. Bunlar dışında, ayrışık kaplardan bir kısmının dayanıksız maddelerden yapıldığı ve günümüze kadar ulaşamadığı olasılığı da akla gelmektedir. Tahta, bu tür yaratıcılık için, her yerde bu-

lunabilmesi, rahatça işlenebilmesi ve kolay kırılmaması bakımından herhalde çok elverişli bir malzeme olmalıydı. James Mellaart, M. Ö. 7. binyıl sonlarında Çatal Höyük'de tahta kap yapım tekniğinin önemli ölçüde gelişmiş bulunduğunu vurgulamaktadır (Mellaart 1964 : s. 86, şek. 35-39, lev. XIX-XXI). Bu geleneğin, pişmiş toprak çanak çömlek üretiminin başlamasından sonra da, uzun zaman varlığını koruduğu düşünülebilir.

Ayrışık kapların, günlük mutfak ve ev gereksinimleri içinde doğrudan bir rolü olduğunu sanmıyoruz. Bu tür yapımları, o çağlarda yaşayan insanların düş gücünün, ilkel düşüncelerinin ve inançlarının plastik beceriler yoluyla anlatımı şeklinde kabul edebiliriz ve bunların rituel amaçlarla kullanıldıklarını düşünebiliriz. İncelediğimiz formların tam benzerlerinin olmamasının ve günlük işlerde kullanılan kaplar gibi çok sayıda üretilmemelerinin nedeni de bu olabilir.

Hititler Dönemi'nde tanrı ZABABA için yapılan bir törende, kral ve kraliçenin altından yapılmış aslan biçimli bir *BİBRU*'dan içki içtiklerini öğreniyoruz (Bossert 1944 : s. 37; Özgüç 1965 : s. 24). Bu durum ayrışık kapların ve özellikle hayvan biçimli olanların işlevi ile kullanım alanı konusundaki genel kaniyi desteklemektedir.

Burada yer verdiğimiz kaplar içinde çoğunluğu, Höyücek'in Tapınak Dönemi, Kutsal Alanlar Dönemi, Kuruçay'ın 11. ve Hacılar'ın VI. tabakalarına ait buluntular oluşturmaktadır, dolayısıyla bunların Geç Neolitik Çağ sürecinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kadın biçimli kaplar ise Erken Kalkolitik Çağ sonları ile Geç Kalkolitik Çağ başlarında karşımıza çıkmaktadır. Geç Kalkolitik Çağ'da yalnızca Kuruçay'da belirlenen halka biçimli ve çift ağızlı ayrışık kaplar, Anadolu'nun batı kesimleri ile Ege dünyasının İlk Tunç Çağları'na özgü biçimleri için, şimdilik, tanıdığımız en eski örnekleri oluşturmaktadırlar. İlk Tunç Çağları'nda askosların zengin çeşitlemeleri yanında, insan biçimli Kumrulu kabı ile omuzunda testi taşıyan kadın şeklindeki Bağurdu kabı (Duru 1974) gibi ayrışık örnekler, uzunca bir zaman dilimi içine dağılmış olarak karşımıza çıkmışlardır. Geç Kalkolitik Çağ'daki buluntu azlığının ise, belki de bu çağ yerleşmeleri konusundaki bilgilerimizin eksikliğinden ileri geldiği düşünülebilir.

K A Y N A K Ç A

- Aitken, M. J.-P. R. S. Moorey-P. J. Ucko.
1971 «The Authenticity of Vessels and Figurines in the Hacilar Style», *Archaeometry* 13, 2 : s. 89-141.
- Amiran, R.
1970 *Ancient Pottery of the Holy Land. From its Beginnings in the Neolithic Period to the End of the Iron Age*. New Brunswick.
- Arik, R. O.
1944 «Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor», *Bulleten* VIII : s. 341-384.
- Bossert, Th. H.
1944 *Ein hethitisches Königsiegel*. Berlin.
- Durman, A. (ed.)
1988 *Vučedol. Three Thousand Years B. C.* Zagreb.
- Duru, R.
1974 «A Human-Shaped Rhyton from Kumrulu», *Mansel'e Armağan* : s. 679-690.
1983 «Kuruçay Höyüğü Kazıları, 1981 Çalışma Raporu», *Anadolu Araştırmaları* IX : s. 13-40.
1987 «Kuruçay Höyüğü Kazıları, 1985 Çalışma Raporu», *Bulleten* LI : s. 305-313.
1989 «Were the Earliest Cultures at Hacilar Really Ceramic?», *Anatolia and the Ancient Near East* (Tahsin Özgüç'e Armağan) : s. 99-105.
1992 «Höyücek Kazıları 1990», *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, I : s. 155-161.
1994 *Kuruçay Höyük I. 1978-1988 Kazılarının Sonuçları, Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri*, Ankara.

Ekschmitt, W.

- 1986 *Kunst und Kultur der Kykladen. I, Neolithikum und Bronzezeit.* Mainz am Rhein.

Joukowsky, M. S.

- 1986 *Prehistoric Aphrodisias. An Account of the Excavations and Artifact Studies I-II.* Court-St. Étienne, Belgium.

Kâmil, T.

- 1982 *Yortan Cemetery in the Early Bronze Age of Western Anatolia.* BAR International Series, 145.

Katalog

- 1993 *Çağlarboyu Anadolu'da Kadın. Anadolu Kadınının 9000 Yılı.* İstanbul.

Lloyd, S. - J. Mellaart.

- 1965 *Beycesultan II. Middle Bronze Age Architecture and Pottery.* London.

Mellaart, J.

- 1961 «Excavations at Hacilar. Fourth Preliminary Report, 1960», *An. St.* XI : s. 39-75.
- 1964 «Excavations at Çatal Hüyük, 1963. Third Preliminary Report», *An. St.* XIV : s. 39-123.
- 1970 *Excavations at Hacilar. I-II.* Edinburgh.

Müller-Karpe, H.

- 1974 *Handbuch der Vorgeschichte. III. Kupferzeit.* München.

Özdoğan, M. - N. Özbaşaran - Dede.

- 1990 «1989 Yılı Toptepe Kurtarma Kazısı», *Arkeoloji ve Sanat* 46/49 : s. 2-23.

Özgüç, N.

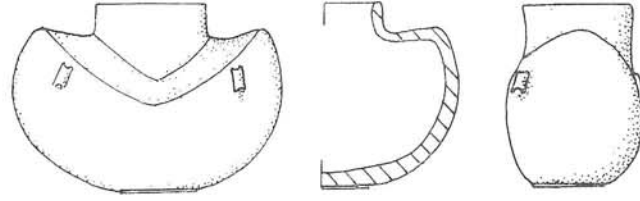
- 1965 *Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu,* Ankara.

Özgüç, T.

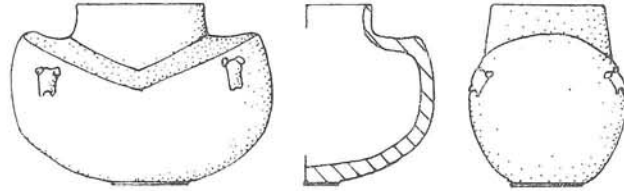
- 1986 *Kültepe-Kaniş II. Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar.* Ankara.

- Seeher, J.
1987 *Demircihüyük. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978. III. I. Die Keramik 1. Mainz.*
- Silistreli, U.
1989 «Köşk Höyük'de Bulunan Kabartma İnsan ve Hayvan Figürleriyle Bezeli Vazolar», *Belleten* LIII : s. 361-374.
1990 «Köşk Höyük», *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri* : s. 43-46.
- Yakar, J.
1994 *Prehistoric Anatolia. The Neolithic Transformation and the Early Chalcolithic Period. Supplement no. 1. Jerusalem.*

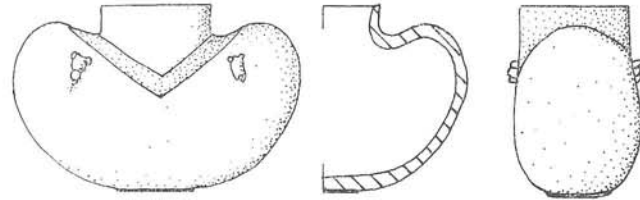

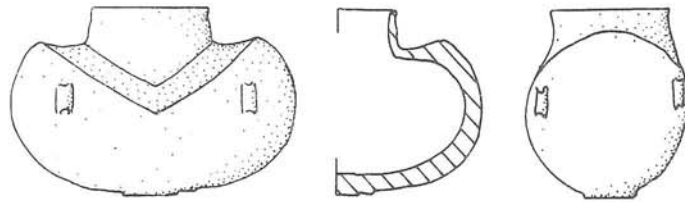
1

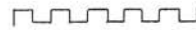
2

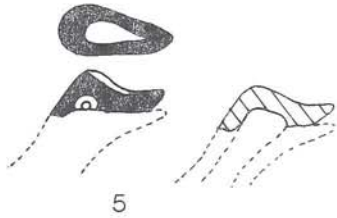
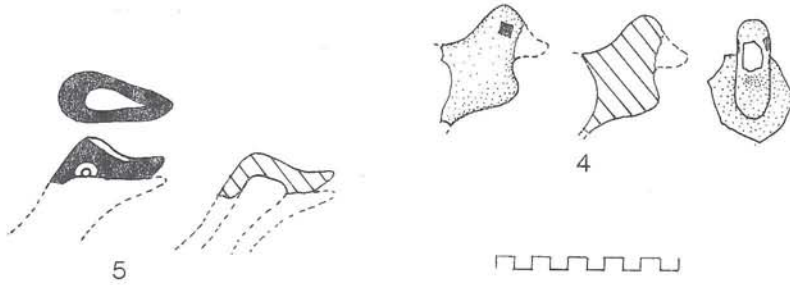
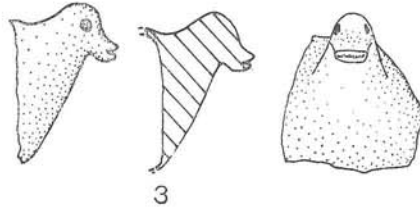
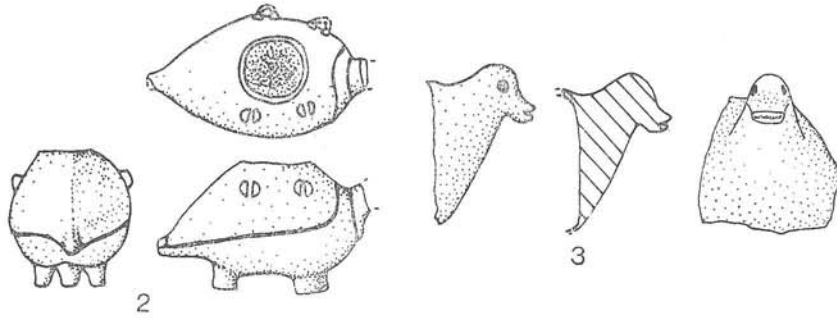
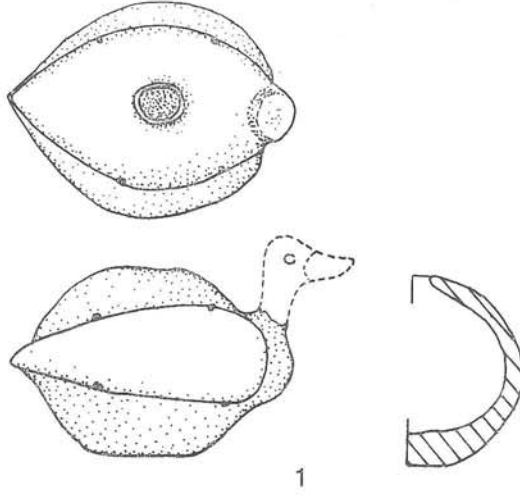

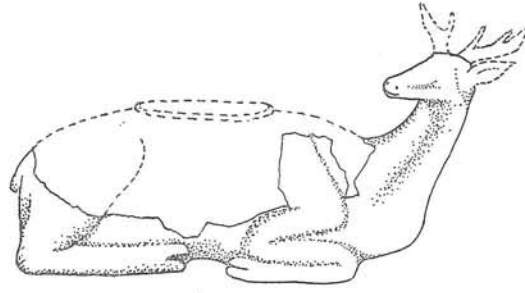
3

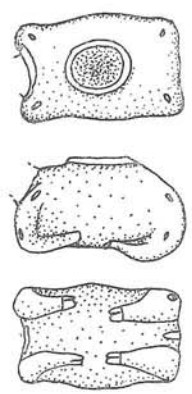
4

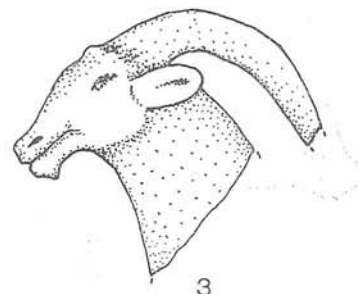

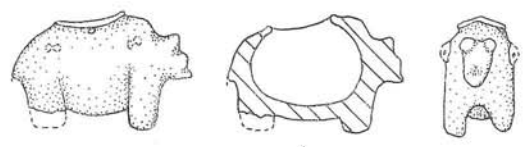
1

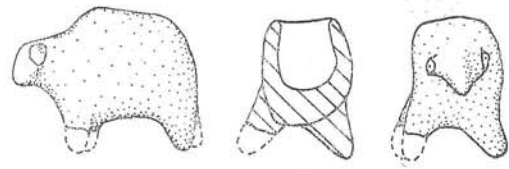
2

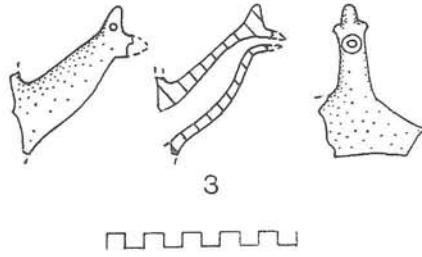
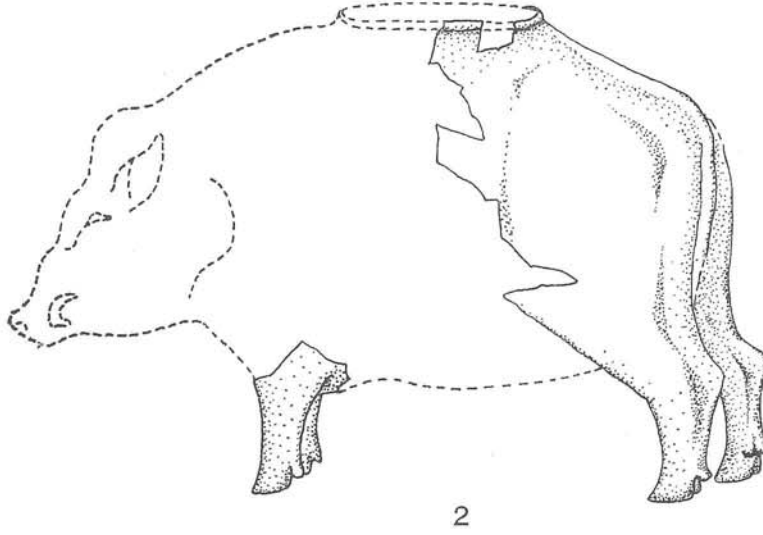
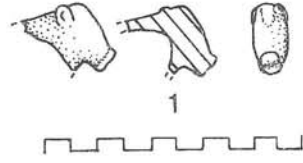
3

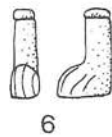
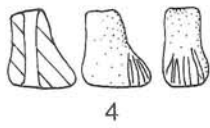
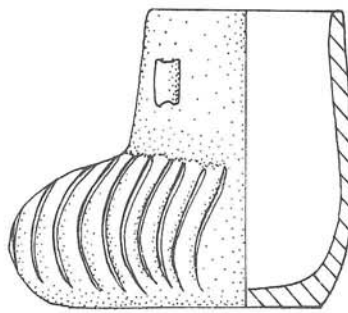
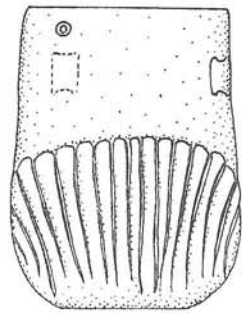
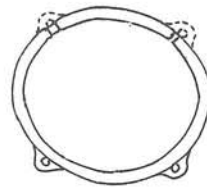
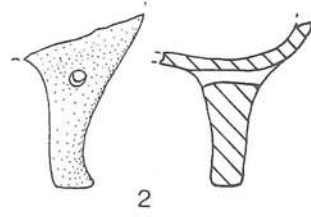
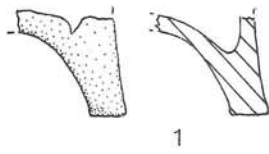

4

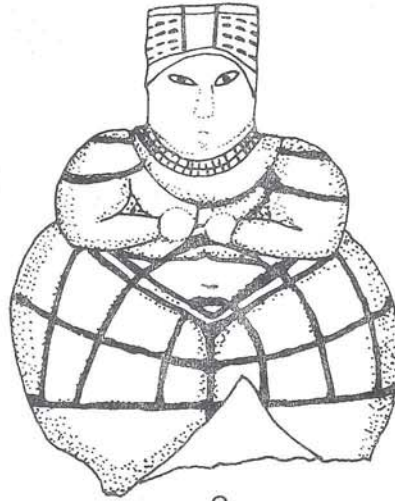
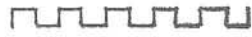
5

1

2

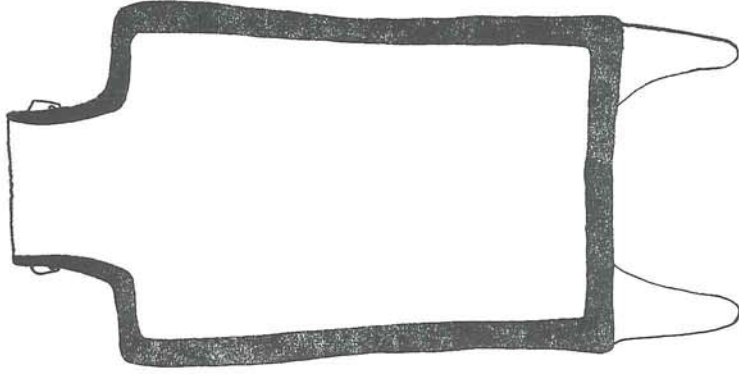
1

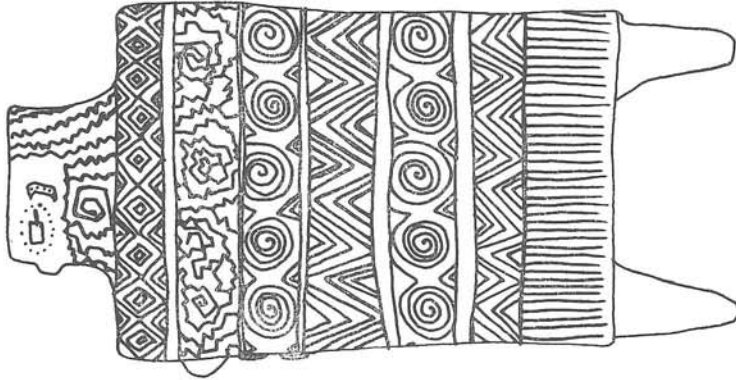

1

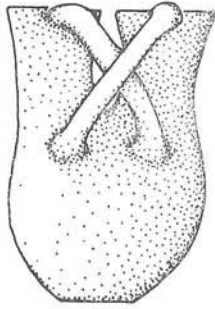
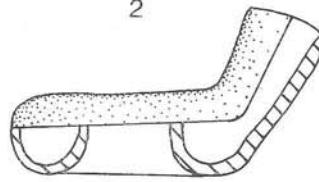
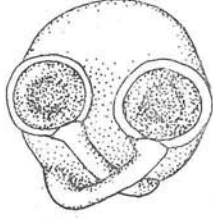
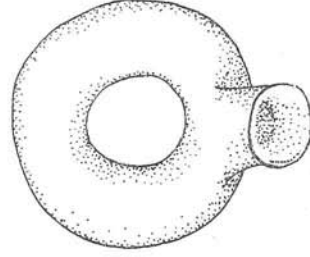
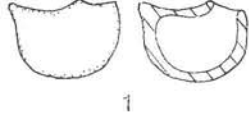

~~~~~

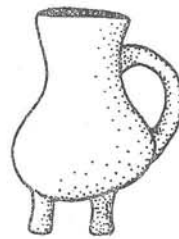
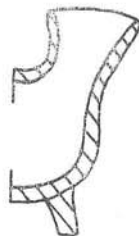
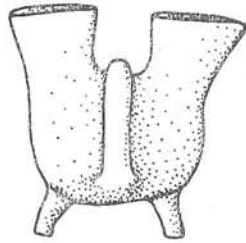

1

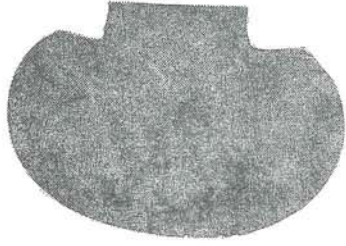

3

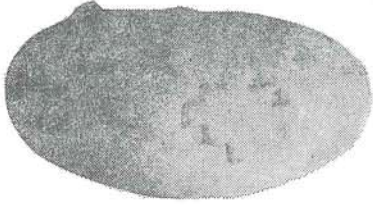
4

1

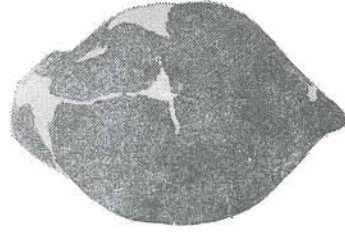

2

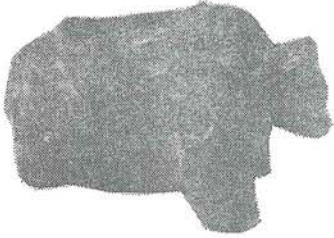

3

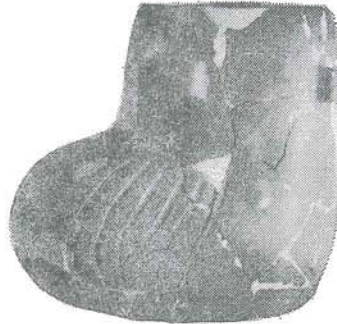
1 2 3 4 5 6

4

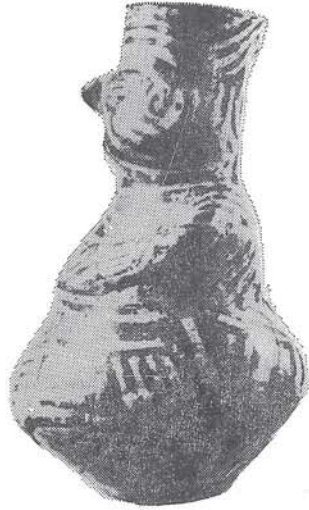

5

6

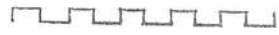

1

2

1

2

1

2

